

TÜSİAD YÜKSEK İSTİŞARE KONSEYİ TOPLANTISI AÇILIŞ KONUŞMASI ÖMER ARAS – TÜSİAD YÜKSEK İSTİŞARE KONSEYİ BAŞKANI 12 Aralık 2024, Ankara

Sayın Yüksek İstişare Konseyi Başkanlık Divanı, TÜSİAD'ın Değerli Üyeleri, Değerli Konuklar, Değerli Basın Mensupları,

2024'ün bu son TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi toplantısında Başkanlık Divanı adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Hoşgeldiniz.

Temmuz ayındaki konuşmamın başlığı, “Ülke Olarak Değişimi Kaçırmayalım” idi.

Dünyadaki değişimi iklim, demografik, jeopolitik ve teknolojik değişim olarak dört başlık altında toplayabiliriz demiştim.

Değişimi kaçırmamak ve güçlü ve dayanıklı bir ekonomi yaratmak için Hukukun üstünlüğü, Eğitim ve liyakat, Teknoloji - İnovasyon, Verimlilik ve ihracata dayalı ekonomik büyüme konularına öncelik vermemiz gerektiğini belirtmiştim.

O tarihten bugüne kadar geçen sürede temel eğilimler aynı kaldı. Dolayısıyla odaklanmamız gereken konular da aynı.

Bugünkü konuşmamın başlığını ise Toplumsal Uyumla Orta Gelir Tuzağından çıkmak olarak belirledim.

Geçen hafta açıklanmış olan GSYH rakamları Orta Gelir Tuzağının üst sınırına yakın olduğumuzu gösteriyor.

Orta Gelir Tuzağından artık kalıcı olarak çıkmalıyız, yüksek gelirli bir ülke olmalıyız. Toplumun tüm fertleri de bunu hissetmeli.

Bunun için toplum olarak başarısı teori ve uygulama ile ispatlanmış akılcı politikalar etrafında uzlaşalım diyorum.

Biraz sonra değerli hocalarımızla yapacağımız panelde bu tartışmayı derinleştirmeyi dört gözle bekliyorum.

Daha fazla vakit kaybetmeyelim, “Aklın yolu bir” diyerek ortak akıl etrafında bir araya gelelim.

Dünyaya baktığımızda jeopolitik ve ekonomik etkileşimlerin her geçen gün daha fazla iç içe geçtiğini görüyoruz.

Jeopolitik riskler artıyor. Bu da belirsizliği artırıyor. Artan belirsizlik yatırımları ve ticareti zayıflatıyor.

Çatışma ve savaşların toplumlar ve ekonomiler üzerinde yarattığı etkiler giderek güçleniyor.

Küresel jeopolitikteki değişmelerin son örneği olarak Suriye'deki iktidarın hızla çökmesini görüyoruz. Suriye'de geçiş sürecinin de sancısız olmasını ve hızla tamamlanmasını temenni ediyoruz.

Askeri çatışmaların yanı sıra ticaret savaşları ve enerji dönüşümü ivmeleniyor. ABD Başkanı Trump'ın ikinci döneminde muhtemelen ticaret savaşları daha da sertleşecek, korumacılık daha da yaygınlaşacak.

Bu durum iki önemli trendi ön plana çıkartıyor:

- Tedarik zincirlerine yaklaşım değişiyor. Ekonomik güvenlik endişeleri yükseliyor. Daha düşük maliyet arayışı yerini güven arayışına bırakıyor. Tedarik zincirlerinde bu yaklaşım değişimi gelişmekte olan ülkelerin ihracat performanslarını etkiliyor.
- İkinci trend çok önemli. Enerji üretiminde yenilenebilir enerjinin payı artarken fosil yakıtların rolü azalıyor. Elektrik talebi hızla yükselirken bu talep giderek artan bir şekilde güneş ve rüzgar enerjisi ile karşılanıyor. Fosil yakıt döneminden elektrik dönemine geçiyoruz. Bu geçişin arka planında çevre konusundaki duyarlılıktan daha etkili olan güneş ve rüzgar enerjisi ile üretilen elektriğin giderek daha verimli hale gelmesi, yani ucuzlaması var. Bu değişime adapte olamayan ekonomiler zorlanıyor.

Tedarik zinciri ve enerji politikalarındaki değişim, verimliliği ve rekabet gücünü çok ciddi şekilde etkiliyor. Bu etki önümüzdeki yıllarda azalmayacak tam tersine güçlenecek. Önlemlerimizi buna göre almalıyız.

Temmuz ayından bu yana geçen süre içinde üç önemli rapor yayınlandı:

1. Eylül ayında Draghi raporu olarak bilinen Avrupa'nın rekabet gücü raporu
2. IMF'nin Dünya Ekonomik Görünüm (World Economic Outlook) raporu
3. Dünya Bankası'nın Ufuk Akçığı hocanın katkılarıyla hazırlanmış olan Orta Gelir Tuzağı alt başlıklı 2024 Küresel Kalkınma raporu.

Her üç raporda da ortak konu, uzun vadeli istikrarlı büyümenin motoru olan, "ekonomik verimlilik". Verimliliğin artırılması için her üç raporda da hızla harekete geçilmesi çağırısı yapılıyor. Aciliyeti vurgulanıyor.

Avrupa Merkez Bankası eski Başkanı Mario Draghi'nin uzun zamandır beklenen raporu Türkiye'de de çok konuşuldu. Avrupa geriye düşüyor. Dünya GSYH'daki payı son 30 yılda sürekli küçülerek %26 dan %17'ye geriledi. Aynı dönemde Çin %2 den %17 ye çıkarak Avrupa'yı yakaladı.

Avrupalı işletmeler "orta teknoloji tuzağında". Avrupa ileri teknolojilerde ABD ve Çin ile inovasyon farkını kapatmak için harekete geçmek zorunda. Bu nedenle verimlilik artışı AB için varoluşsal önemde. Çözümün yolu da sanayi politikasının etkin bir biçimde değiştirilmesinden geçiyor.

Draghi'nin bu raporda Avrupa için dikkat çektięi verimlilik riski Türkiye için fazlasıyla mevcut.

IMF raporunda, dünyanın resesyona girmeden ve işsizliğe yol açmadan enflasyonu yavaşlatabildiği müjdesini veriyor. Öte yandan dünya ekonomisinde büyümenin zayıf seyredeceğini ve küresel ticaretin artış hızının da neredeyse yarıya ineceğini belirtiyor. Büyümenin hızlandırılması için verimlilik bazlı reformların bir an önce yapılması gerektiğine dikkat çekiyor.

Dünya Bankası son yayınladığı Dünya Kalkınma raporunu orta gelir tuzağı konusuna ayırmış. Dünyada tam 108 ülkede yaşayan 6 milyar insan orta gelir tuzağından çıkmaya çalışıyor. Bu ülkelerden birisi de biziz. Küresel jeopolitikteki gerilimler, artan korumacılık, yükselen popülizm ve düşük küresel büyüme ülkelerin ekonomik performansını aşağı çekiyor. Dış ticaret ve yabancı yatırımlar büyümeyi ve verimlilik artışını eskisi gibi desteklemiyor. Ülkeler arasında artık daha sert bir rekabet var.

Değerli üyeler,

Şimdi, *Temmuz'dan bu yana Türkiye'de neler oldu?* diye bakalım

Arka arkaya gelen gelişmeler ve yaşadığımız sarsıcı olaylar gündemin çok hızla değişmesine, daha birini çözememişken üzerine yenilerinin eklenmesine neden oluyor.

Kız çocuklarına ve kadınlara yönelik şiddet hepimizi derinden etkiliyor.

Çeteleşmenin sağlık alanına kadar uzanmış olduğu bilgisıyla sarsılıyoruz.

Eğitimde kaliteyi ve çağı nasıl yakalayacağımızı tartışmayı umarken, kendimizi beslenme, hijyen ve okul servisi gibi temel hizmetleri tartışırken buluyoruz.

Yerel yönetimlerin başına neden atanmış kamu görevlilerinin geldiğini sorguluyoruz.

Hayat pahalılığı ve yoksulluk ile daha iyi mücadele edilmesi gerektiğini görüyoruz.

Beş çocuğun yanarak hayatını kaybetmesinin yoksullukla mücadele ve sosyal devlet ilkesinin uygulama başarısı ile ilişkisini düşünmeden edemiyoruz.

Laiklik tartışmalarının tekrar tekrar gündeme getirilmesinin hangi ihtiyaca hizmet ettiğini kavrayamıyoruz.

Kreşler konusundaki girişimleri her çocuğun sahip olması gereken eğitim hakkı ile bağdaştıramıyoruz.

Fikir önderlerinin ve sıradan vatandaşların eleştirel ifadeleri ve gazetecilerin yaptıkları haberler nedeniyle tutuklanmalarını anayasadaki ifade özgürlüğü ile bağdaştıramıyoruz.

Yukarıda örneklerini verdiğim, kamu vicdanını derinden yaralayan gelişmelerin üst üste gelmesi çözmemiz gereken sorunlar olduğunu gösteriyor. Bu sorunları çözmeye mevcut anayasayı, Anayasa Mahkemesi kararlarını ve yasaları tam olarak uygulayarak başlamak gerekiyor. Bu sorunları çözmek toplumda mevcut kutuplaşmaları azaltacak, güven duygusunu tesis edecek, toplumsal uyum ve uzlaşma zemini hazırlayacaktır.

Değerli üyeler,

Temmuz'dan bu yana ekonomik program olumlu sonuçlar veriyor. Uygulanmakta olan para politikası sayesinde enflasyon düşme eğilimine girdi. Daha önce de vurguladığımız gibi bu zaman alan bir süreç. Sürecin başarılı olması için politikalarda kararlılık ve istikrar önemli. Sabırlı olmalıyız.

Türkiye ekonomisinin sinyal niteliği en yüksek göstergelerinden olan cari açık hızla daralıyor. Eylül ayında yıllık cari açığın 10 milyar doların altına inmiş olması, önümüzdeki dönemin enflasyon ve kur gelişmeleri açısından memnuniyet verici.

Cari açık daralırken döviz rezervleri de güçleniyor.

Ekonomideki düzelme uluslararası piyasalar tarafından da teyit edildi. Ülke risk primimizi gösteren CDS ve rating notlarımız iyileşti.

Ama verimlilikle büyümeye en büyük katkıyı yapacak olan doğrudan sermaye yatırımları girişi çok sınırlı. Doğrudan sermaye yatırımları için makroekonomik istikrarla beraber güçlü bir hukuk devleti, adil, hızlı ve efektif işleyen bir adalet sisteminin de tesis edilmiş olması gerekiyor.

Para politikasında doğru yönde atılmış olan adımlar yapısal reformlarla desteklenmezse eksik kalıyor.

Toplumsal uyumu sağlamadan, hukuk devletini ve demokrasiyi güçlendirmeden, güven tesis etmeden, iyi eğitilmiş akıllı ve bilgili gençlerimizi liyakat esası ile göreve getirmeden ekonomide elde edeceğimiz mesafenin sınırlı olduğunu bilmeliyiz.

Değerli üyeler,

Biraz önce sizlere Dünya Bankasının yeni yayımlanan Orta Gelir Tuzağı raporundan söz etmiştim.

Türkiye bundan 10-11 sene önce orta gelir tuzağından çıkmaya çok yaklaştı.

2004 yılında kişi başı gayri safi milli gelirden 5000 doları aşarak üst orta gelir kategorisine ulaşmıştık. 2013 yılında da kişi başı gelirimiz 12570 dolara çıkmıştı. Yüksek gelirli ülke sınırını aşmamıza ramak kalmıştı. Fakat 2014 sonrasında Türkiye'nin performansı düştü. Yüksek gelirli ülkelerle olan kişi başı gelir farkımız açıldı.

Bir yılı aşkın süredir uygulanan enflasyonla mücadele programında atacağımız doğru adımlar orta gelir tuzağından çıkmak için önemli olsa da yeterli değil. Farklı şeyler yapmalıyız.

Orta gelir tuzağından başarıyla çıkmış olan ülkelerin tecrübelerini iyi incelemeliyiz. Örneğin, 2004 yılında Avrupa Birliğine giren Polonya ile birlikte kişi başı gelirimiz 5000 dolar seviyesindeyken bugün 20 yıl sonra biz 13,000 dolardayız, Polonya 22,000 dolarda.

Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağında olmasının ana nedeni toplam faktör verimliliğini yükseltmemiş olması. Daha anlaşılır dille, aynı miktar sermaye ve çalışanla daha fazla ve daha değerli üretim yapamıyor olması.

Ekonomik gelişime baktığımızda, 2000'lerin başındaki hızlı büyüme sürecinde toplam faktör verimliliğinin de arttığını görüyoruz. Bu dönemde özellikle ekonomik ve siyasi öngörülebilirlik artıyor, hukuk devleti güçleniyor, yabancı sermaye girişleri rekor seviyelere ulaşıyor. 2006'dan sonra ise ekonomimizde toplam faktör verimliliği artışı duruyor.

Verimlilik artmayınca kişi başı gelir de artmıyor.

Verimlilik artışının olmaması, asgari ücret konusunda da tıkanmaya neden oluyor. Çalışanların hakkaniyetli bir gelir elde etmesinin önündeki en büyük engel şirketlerin verimliliği arttıramaması. Verimliliği yüksek şirketler asgari ücretin üzerinde ücret verebilirler.

Eğer bir ekonomide enflasyonla mücadele açısından uygun görülen asgari ücret artışı çalışanları tatmin etmiyorsa bu ülkede çözülmesi gereken ciddi bir verimlilik sorunu var demektir. Asıl sorun olan düşük verimlilikle baş edilemezse asgari ücret tartışması hiç bitmez. Asgari ücret tuzağından çıkamayız.

Esas başarı, verimliliği yüksek şirketler yaratarak toplam işgücü içinde asgari ücretle çalışan kişi sayısını düşürmektir.

Ne enflasyonla mücadeleden vazgeçmek mümkün ne de enflasyonla mücadelenin yükünün vatandaşın üzerine yıkılmasına razı gelmek. Bu nedenle asgari ücret artışıyla beraber verimlilik artışı için de politikaları hiç vakit kaybetmeden gündeme almak gerekiyor.

Değerli üyeler,

Dünya bankası orta gelir tuzağından çıkışta 3 aşamalı bir sürece dikkat çekiyor:

1. Yatırım yapmak,
2. Teknolojiyi ülke içinde yaygınlaştırmak,
3. İnovasyonla yüksek teknoloji üretmek.

Üçüncü aşama en zor olanı. Türkiye bu aşamada.

O zaman bu aşamayı nasıl geçebileceğimiz sorusuna odaklanmalıyız.

Aslında bu sorunun cevabı çok da zor değil. TÜSİAD 50. yılı için yapmış olduğu Geleceği İnşa raporunda kalkınmanın üç unsurunu insan, teknoloji ve kurumlar olarak belirtmişti.

1. Unsur insan:

İnsan derken en öncelikli alan eğitim. Unutmayalım ki demografik fırsat penceresi hızla kapanıyor. TÜİK 2030 yılını işaret ediyor. Bu tarihten sonra çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki oranı azalmaya başlayacak. Bu nedenle işgücünün niteliğini artırmak daha da önemli hale geliyor.

Enflasyonla mücadele politikaları çerçevesinde bütçe harcamalarında tasarrufa gitmek kaçınılmaz. Ancak, eğitim, tasarruf edilmesi gereken son alan olmalı. MEB bütçesinin merkezi bütçeden aldığı pay 2015'te %13 iken, 2024'te %9.8'e geriliyor. Bu oranı mutlaka artırmalıyız.

Öğretmenlere iyi ücret vermeliyiz. Unutmayalım ki eğitime ayrılan her kaynak, misliyle topluma geri döner.

Okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm kademelerde çocuklarımıza Cumhuriyet değerlerine, bilimsel düşünce ve akla dayalı, 21. yüzyıl becerilerini kazandıran bir eğitim sunmalıyız. Okul öncesi eğitimin zorunlu ve ücretsiz olmasını sağlamalıyız.

Verimliliği yüksek bir ekonomi için üniversitelerle teknoloji üreten sanayi iş birliğinde araştırma geliştirmeyi desteklemeliyiz.

Eğitimde kaliteyi arttırsak da beyin göçünü önleyemezsek başarılı olamayız. Liyakatın önünü açmalıyız. Eğitim ve liyakatı daima birlikte düşünmeliyiz. İyi eğittiğimiz gençleri ülkemizde tutmak için başta ekonomik özgürlükler olmak üzere tüm özgürlük alanlarını genişletmeliyiz.

Eğitimde kapsayıcılığı önemsemeliyiz. Toplumsal uyumu güçlendirecek yetenek havuzumuzu büyütmeliyiz. Kadınların toplumsal konumunu aşağı çeken değer yargılarıyla mücadele edip kadınların potansiyelinin açığa çıkmasını teşvik etmeliyiz. Unutmayalım ki kadınların dışlanması toplumun yarısının potansiyelinin realize edilememesi demektir. Verimsizlik demektir.

Demografik yapımızı dolayısı ile ekonomimizdeki insan faktörünü etkileyen mülteci konusunu da hassasiyetle ve akılcı bir şekilde yönetmeliyiz. Avrupa'nın kaliteli göçmenleri alıp istemediklerini bize göndermesini, ülkemizin Avrupa için bir tampon bölge haline gelmesini kabul etmemeliyiz. Kendi vatandaşlarımızın aleyhine uygulamalardan kaçınmalıyız.

İnsana daha fazla yatırım yaptıkça, kapsayıcılığı genişlettikçe yeni teknoloji üretme kapasitemiz artacak ve rekabet gücümüz yükselecektir.

Büyüme verimlilik olmadan hızlanmaz. Verimlilik yüksek teknoloji kullanımı olmadan artmaz.

2 . Unsur Teknoloji:

Verimliliğin önemli bir göstergesi olan yüksek teknoloji ürünlerin imalat sanayi ihracatımız içindeki payı son 10 yıldır %3 seviyelerinde. Buna karşılık üst orta gelirli ülkelerin ortalaması ise %23. Bu payı arttırmamız şart. Yüksek teknolojiye dayanan mal ve hizmet ihracatına odaklanmalıyız.

Şirketlerimizin inovasyon kapasitesini güçlendirmeli, özellikle KOBİ'leri teknoloji ile barıştırmalıyız.

Rekabetçi teknoloji üretmek, verimli ve ihracat odaklı bir ekonomi yaratmak için önümüzde kaçırmamız gereken önemli bir fırsat var.

Dünyada değişen jeopolitik, AB - Türkiye ekonomik ilişkilerinin güçlenmesinin her iki tarafın da yararına olacağı bir zemin yaratıyor.

Yükselen ekonomik güvenlik endişeleri, korumacılıkta beklenen artış, yeni enerji denklemleri gibi gelişmeler karşısında, AB ile gümrük birliğinin modernizasyonu, gerek Türkiye'nin gerek Avrupa'nın rekabet gücü ve ekonomik güvenlik arayışlarına katkı sağlayacaktır. Bu karşılıklı faydanın çok iyi anlaşılması için çaba harcamalıyız.

3. Başlık Kurumlar. Güçlü kurumlar inşa etmeliyiz.

Güçlü kurumların verimlilikle ilişkisinden söz edince Nobel Ekonomi Ödülünü alarak hepimizi gururlandıran Sayın Daron Acemoğlu'nu anmamız ve bir kez daha tebrik etmemiz şart.

Ülkelerin nasıl kalkınacağı sorusuna ilişkin çalışmaları tüm ülkelere örnek olan Sayın Acemoğlu dışlayıcı kurumların küçük bir yönetici elite kısa vadeli çıkar sağlarken kapsayıcı kurumların uzun vadede tüm toplum için fayda sağladığını vurgular. Sağlıklı büyüme süreci için gerekli olan teknolojik ilerleme ve bu ilerlemenin meyvelerinin tüm toplum tarafından paylaşılması ancak kapsayıcı kurumlarla mümkündür.

Kapsayıcı kurumların başında hukuk sistemi gelir. Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü özünde devletin hukukla bağlı olmasıdır. Hukukun üstünlüğü siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşamın her alanında öngörülebilirlik sağlayarak büyüme için elverişli koşullar yaratır.

Değerli üyeler,

Bütün bu adımları atabilmek için toplumsal uzlaşmaya ihtiyacımız var.

Ortak değerlerimiz, ortak kültürümüz, ortak tarihimiz ihtiyaç duyduğumuz toplumsal uzlaşının temelini sağlıyor. Bu temel üzerine insan haklarını garanti altına alarak, kapsayıcılığı geliştirerek, çeşitliliği ve çok sesliliği baskılamayarak, siyasi katılımı güçlendirerek, gelir adaletsizliklerini önleyerek, fırsat eşitliği sağlayarak, demokratik denetim mekanizmalarını geliştirerek, sivil toplumu güçlendirerek, kapsayıcı kurumları inşa ederek toplumsal uzlaşmayı sağlayabiliriz.

Konuşmamı, başlangıçta yapmış olduğum çağırımı tekrarlayarak bitirmek istiyorum.

Aklın yolu bir!

Daha fazla vakit kaybetmeyelim ve ortak akıl etrafında toplumsal uzlaşma sağlayalım. El birliğiyle ülkemizi orta gelir tuzağından kalıcı olarak çıkartalım. Verimlilik ve ihracat ile büyüyen, toplumsal uyumu sağlamış, refahı tabana yayan, demokratik standartları yüksek bir ülke yaratalım.

Bu duygu ve düşüncelerle sözlerime son verirken dikkatiniz için hepinize teşekkür ediyorum.